

УДК 37.026:371.

ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ ДИДАКТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Опачко Магдаліна Василівна

м.Ужгород

У статті розглядаються проблеми реалізації цілей дидактичного менеджменту. Обґрунтовуються підходи до відбору принципів реалізації педагогічних систем. Розкривається сутність принципів реалізації цілей і завдань дидактичного менеджменту, а саме у процесі здійснення проектування методичних систем, організації та управління, моделювання дидактичної взаємодії, діагностування ефективності реалізації методичних систем. Виокремлюється зміст підготовки майбутнього вчителя фізики до засвоєння принципів реалізації цілей дидактичного менеджменту.

Ключові слова: цілі дидактичного менеджменту, принципи, підготовка вчителя фізики

Перманентний пошук шляхів удосконалення та підвищення якості підготовки педагогів пов'язаний, з одного боку, із суспільними потребами, а з іншого, із синергетичними процесами, що проходять в освітніх системах і відображають їх здатність до самоорганізації, самовдосконалення.

Науковцями, методистами-практиками розробляються системи удосконалення підготовки фахівців, спрямовані на підвищення якості освітньо-виховного процесу у вищій школі, обґрунтовуються концептуальні засади методичних систем, розкриваються принципи і закономірності їх реалізації.

Кожна із методичних систем, що спрямована на удосконалення процесу засвоєння змісту освіти, функціонує у інваріантному полі дидактичних закономірностей і принципів. Але професійно-особистісна зорієнтованість методичної системи передбачає функціонування і у варіативному полі принципів та закономірностей, які вирізняють особливості і специфіку методичної системи, її відмінність від інших. Зрештою, вони складають базові педагогічні умови реалізації методичної системи. Виявлені закономірності та визначені принципи реалізації методичної системи є показником її самодостатності.

Дотримання принципів, як сукупності вихідних, базових дидактичних вимог до навчання забезпечує ефективність функціонування методичної системи. Отже обґрунтування принципів реалізації методичної системи уможлиблює на практиці удосконалення системи підготовки фахівців.

Підготовка вчителя фізики до реалізації завдань методичної роботи в школі розкриваються у працях П.С.Атаманчука, Л.Ю.Благодаренко, О.І.Бугайова, С.П.Величка, О.І.Іванецького, Є.В.Коршака, О.І.Ляшенка, М.Т.Мартинюка, В.В.Мендерецького, В.Ф.Савченка, В.П.Сергієнка, В.Д.Шарко, М.І.Шута.

Проблема визначення принципів організації педагогічного процесу у вищій школі розглядається у роботах А.Алексюка, М.Буланової-Топоркової, В.Воронова, В.Галузинського, Е.Гришина, Д.Дьюті, М.Євтуха, Б.Коротяєва, К.Роджерса, А.Сбруєвої, С.Сисоевої, П.Сікорського, З.Слепкань, О.Спіріна, Т.Стефановської, С.Хенлі, О.Устенко, та ін.

Сутність дидактичного менеджменту у контексті різних аспектів методичної роботи вчителя фізики розкрито нами у теоретичних розвідках [3]-[8].

У цих дослідженнях було показано, що дидактичний менеджмент (у подальшому ДМ – прим. наша) – це система управління педагогом процесом засвоєння учнями знань і формування на цій основі особистісних якостей. ДМ – це упорядкований комплекс дій, спрямованих на управління дидактичною системою на рівнях: процесу (цілі, завдання, зміст навчання); діяльності (методи, форми, засоби, технології навчання, прийоми і способи дидактичної взаємодії); результатів навчання (ефективність функціонування як окремих частин, так і дидактичної системи в цілому). Багатофункціональність та рівневість

ДМ відображено у його структурі: 1) проектування дидактичної системи; 2) організація та управління дидактичним процесом; 3) моделювання взаємодії; 4) діагностування ефективності дидактичної системи.

Актуальність досліджуваної проблеми впливає із потреби в теоретичному осмисленні розробленої системи методичної підготовки майбутнього вчителя фізики.

Мета даної роботи полягала у визначенні сутності принципів реалізації цілей і завдань дидактичного менеджменту на основі аналізу різних підходів до відбору педагогічних принципів.

Філософське осмислення категорії принципи уможливило виокремлення діалектики як логіки, що вивчає принципи і закономірності формування, зміни і розвитку знання, засоби і методи їх одержання і перевірки. Діалектика як логіка вивчає усю систему категорій у їх гносеологічній і логічній функціях, а також специфічні пізнавальні категорії, принципи і процедури (наприклад, сходження від чуттєво-конкретного до абстрактного, перехід від абстрактного до понятійно-конкретного, співвідношення емпіричного і теоретичного, засоби узагальнення, ідеалізації, аналізу і синтезу, індукції і дедукції тощо) [8].

Однією з характерних особливостей діалектики як логіки є те, що вона досліджує переходи від однієї системи знання до другої, більш високої. При цьому неминуче виявляються діалектичні суперечності, що відображають протиріччя у об'єкті пізнання, при взаємодії об'єкта і суб'єкта, а також у самому процесі пізнання. Особливо гострої форми вони набувають на “межі” такої теорії, що вичерпала свої пояснювальні можливості, і є потреба у переході до нової. Цей перехід передбачає розв'язання суперечностей між старою теорією і новою системою фактів.

Таким чином, на основі систематизації та узагальнення фактів об'єктивної дійсності виникає потреба у формулюванні нових принципів, які власне забезпечують цілісність і структурованість нової теорії (теорії, що пояснює та інтерпретує факти, нові уявлення про властивості реальності), з одного боку. А з іншого – нові принципи, які формулюються, сприяють усуненню протиріччя між теорією і практикою, забезпечуючи її (теорії) успішне практичне використання.

З огляду на те, що “...не слід ігнорувати оцінку принципів як елемента науково-педагогічного знання, їхніх методологічно-евристичних функцій” [1, с.395], слід трактувати їх як логічну категорію, як узагальнення і поширення якогось педагогічного положення на ту галузь навчання й освіти, з якої цей принцип абстрагований. З методологічної точки зору слід враховувати, що перш ніж скеровувати і регулювати навчальний процес, дидактичні принципи самі мають бути абстраговані з реального педагогічного процесу [1, с.396].

Аналіз різних підходів до формулювання принципів у педагогіці, дав можливість В.В.Докучаєвій здійснювати відбір принципів проектування інноваційних педагогічних систем, дотримуючись тактики, згідно якої ці принципи можна експлікувати різними рівнями методологічного знання: філософським (принципи матеріалістичної діалектики); загальнонауковим (принципи теорії систем, теорії організації); конкретно науковим (положення психології, педагогіки тощо); технологічним (відповідно до галузевих напрямків проектування: соціального, еколого-психологічного, психолого-педагогічного, педагогічного, включаючи і власне педагогічні технології) [2].

Визначені нею принципи формулюються наступним чином.

Перший принцип: збагачення особистого простору вихованця (йдеться про середовище помешкання й освітнє серед-

овище в тому їх розумінні, як вони мають трактуватися відповідно до екопсихологічного підходу).

Другий принцип: урізноманітнення видів діяльності, оптимальне для суб'єкта (очевидно, є частковим відносно принципу педагогічної доцільності).

Третій принцип: управління й психолого-педагогічної підтримки в організації всіх аспектів, життєздійснення особистості вихованця (передбачає визначення пропорційного співвідношення керуючих засобів та засобів самоврядування адекватно до ступеня суб'єктивності вихованця).

Четвертий принцип: самостворення особистості (психолого-педагогічне сприяння в опануванні навичок самоуправління, технологій творчого розв'язання завдань у різних сферах життєдіяльності).

П'ятий принцип: синергетичності суб'єкта – пропонується нами й полягає в такому: для налагодження продуктивних зв'язків особистості із зовнішнім світом необхідною умовою є прояв її екзистенції, або внутрішнього "Я"; з іншого боку, аутентичність, цілковитість "Я-образу" людини безпосередньо залежить від якості зв'язків із оточуючим середовищем. Звідси – надзавдання: людина має бути не лише ініціатором, а саме проектувальником власного життя, аби зробити процес життєздійснення не лише насиченим, але й гнучким (перешкодостійким, рефлексивним), – з "прозорою", соціально сприйнятною траєкторією, або, інакше кажучи, вона має поєднувати в собі властивості цілеспрямованої й відкритої систем.

Як зауважує О.М.Спірін, на сучасному етапі розвитку педагогіки вищої школи, під час визначення теоретичних аспектів упровадження нових освітніх технологій слід орієнтуватися не на заміну традиційних дидактичних принципів новими, а на перегляд і наповнення їх новим змістом з метою конструктивного використання в змінених умовах [9].

Серед загальноприйнятих дидактичних принципів він виділяє:

– загальні принципи організації навчання: науковість та доступність, наступність, систематичність, системність, перспективність і наочність, принцип виховуючого навчання, принцип єдності теорії та практики, принцип оптимізації обсягу навчальної інформації [1, с.404];

– принципи відбору змісту навчального матеріалу для кожної спеціальності, зокрема: принцип пріоритету розвиваючої функції навчання, принцип диференційованої реалізованості, принцип інформаційної ємності й соціальної ефективності, принцип діагностико-прогностичної реалізованості, модульний принцип добору змісту, принцип концентризму, принцип гуманізації та гуманітаризації освіти; науковість, орієнтацію на сучасні наукові та практичні досягнення, розгляд навчального предмету з позицій його історичного розвитку як науки, теоретична повнота, доступність і практична реалізованість навчального матеріалу;

– принцип диференціації та індивідуалізації навчання, який передбачає наявність і потребу врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів, зокрема різного темпу просування в навчанні, різного рівня сформованості знань, умінь, інтелектуальних навичок. Реалізація принципу індивідуалізації з урахуванням того, що будь-яка кредитна технологія передбачає для студента насамперед певну свободу вибору індивідуальної траєкторії навчання, реалізація принципу диференціації та індивідуалізації має першочергове значення для ефективного функціонування такої технології;

– принцип міцності знань, професійних умінь, інтелектуальних навичок розумової праці уособлює систему виявлення їх результатів. Багато науковців і практиків підтверджують ефективність використання у вищій школі рейтингової системи оцінювання знань та умінь студентів;

– принцип актуальності знань і професійних умінь, передбачає насамперед орієнтацію на сучасні наукові досягнення, актуальні та перспективні потреби ринку праці щодо рівня кваліфікації фахівців, забезпечення педагогічних умов організації навчання та неперервного підвищення кваліфікації впродовж життя;

– принцип дохідливості у викладанні вимагає забезпечення таких умов організації процесу навчання, які б, незалежно від рівня викладацької майстерності, об'єктивно спрямовували діяльність студентів на активізацію самоосвіти та інтелектуальне самовиховання;

– принцип забезпечення творчої активності та самостійності студентів у навчальному процесі. Реалізація цього принципу вимагає подальшої переорієнтації процесу навчання на зменшення інформативної складової в процесі передачі знань, підвищення ролі викладача як провідника у світ знань, консультанта та помічника студента. Це потребує перегляду структури навчальних занять із метою зменшення лекційного навантаження, розробки такої системи вправ, завдань для практичних та лабораторних занять, що передбачали б для студентів перенесення акценту на самостійну роботу в процесі здобуття знань;

– принцип альтернативності в побудові індивідуальної траєкторії, виборі форм, методів і засобів навчання, що є розвитком дидактичного принципу варіативності й передбачає можливість раціональної зміни студентом спеціальності, спеціалізації в межах напрямку підготовки та, як виняток, зміну напрямку підготовки; пропозицію від навчального закладу різноманітних форм організації навчального процесу, що забезпечують рівноцінне формування необхідних компетенцій майбутнього фахівця; забезпечення умов для реального вибору студентами варіативних дисциплін; можливість вибору студентами для проходження певного навчального курсу різних викладачів, які використовують альтернативні форми, методи та засоби організації навчання;

– принцип поєднання індивідуального та колективного передбачає у навчальному процесі подальший розвиток відповідних форм діяльності студентів;

– принципів, яких необхідно дотримуватися під час розробки та впровадження КМСОНП у вищому закладі освіти: порівняльної трудомісткості кредитів, кредитності, модульності, методичного консультування, організаційної динамічності, гнучкості та партнерства, пріоритетності змістової й організаційної самостійності та зворотного зв'язку, науковості та прогностичності, технологічності та інноваційності, усвідомленої перспективи, діагностичності [8].

Враховуючи різні підходи до відбору принципів у педагогіці, використовуючи методологічний принцип комплементарності (Н.Бора), ми формуємо принципи дидактичного менеджменту як положення, що відображають методологічно-евристичну сутність пропонованої системи методичної підготовки фахівців з одного боку, а з іншого – виконують регулятивну функцію у методичній практичній діяльності. Розуміння принципів як базових положень (умов), що забезпечують діалектичну єдність теорії і практики дозволяє нам запропонувати систему принципів, дотримання яких забезпечує ефективність реалізації дидактичного менеджменту. До них відносимо:

– Принцип цілевизначення (або цілепокладання), згідно якого декларується необхідність у чіткому визначенні цілей навчання: стратегічних і тактичних, загальних і проміжних, локальних і діагностичних. В залежності від цілей вибудовується система зв'язків, яка набуває форми тієї чи іншої педагогічної системи: дидактичної, методичної.

– Принцип планування у проектуванні методичних систем, передбачає здійснення планування як окремого заняття, так і системи занять, в цілому; як формування окремого поняття, так і формування системи понять. Принцип плановості передбачає врахування складності і важкості навчального матеріалу, врахування вікових особливостей учнів, врахування дидактичних можливостей навчального середовища.

– Принцип структурування впливає із необхідності у логічному перегрупуванні навчального матеріалу і відповідності

до принципів доступності, науковості, системності. Сутність принципу полягає у вимозі перегрупування і трансформації навчального матеріалу у відповідності до потреб досягнення навчальних цілей, в залежності від обраної стратегії навчання: проблемно-пошукової, інтеграційно-блочної, модульної, інтерактивної, профільно-диференційованої тощо.

— Принцип прогнозування передбачає наявність чіткого образу очікуваних результатів на кожному із запланованих етапів навчання. Згідно принципу прогнозування виникає потреба в додатковому (запасному) плані дій (додатковий дидактичний матеріал, роздатковий; демонстраційно-технічне обладнання, прилади, пристрої, макети, моделі). Це наявність додаткового сценарію реалізації одних і тих самих цілей навчання. Наприклад, вироблення практичних умінь і навичок може здійснюватися у формі індивідуально-фронтальної роботи з класом, або у формі групової роботи за однією із відомих інтерактивних технологій навчання (“Ажурна пилка”, “Мозаїка” та ін.).

— Принцип організації навчального середовища передбачає відбір засобів реалізації цілей навчання у відповідності до матеріально-технічних можливостей фізичного кабінету, вікових та індивідуальних особливостей учнів, досвіду вчителя. Згідно цього принципу організація навчального середовища – це створення оптимального, комфортного мікроклімату для всіх учасників навчального процесу.

— Принцип організації навчально-пізнавальної діяльності передбачає відбір способів і прийомів, методів і форм навчальної діяльності, які б забезпечували ефективність засвоєння учнями знань. Згідно цього принципу кожний із етапів засвоєння повинен бути забезпечений адекватними діями, вправами, завданнями.

— Принцип організації самостійної роботи оптимізує самостійну пошукову діяльність учнів і передбачає визначення критеріїв і показників, що дозволяють оцінити рівень прояву самостійності у виконанні різнорівневих завдань.

— Принцип управління засвоєнням знань передбачає врахування психологічних механізмів засвоєння, типових та індивідуальних стратегій засвоєння, індивідуальної траєкторії у темпах просування в навчанні.

— Принцип управління результатом навчально-пізна-

вальної діяльності учнів передбачає відбір методів, форм, засобів оцінки та перевірки результатів, а також забезпечення потреби (якщо така виникає) у коригуванні та корекції знань, умінь і навичок.

— Принцип інноваційності в управлінні передбачає системне використання і впровадження у процес навчання інформаційно-комунікативних технологій.

— Принцип моделювання навчального середовища уможливує створення такого простору, який поєднує традиційні та інноваційні можливості в реалізації цілей навчання.

— Принцип моделювання дидактичної взаємодії передбачає використання таких прийомів і способів взаємопов'язаної діяльності учасників дидактичного процесу, які б сприяли встановленню психологічно комфортного клімату у спілкуванні, дозволяли б розкривати потенційні можливості учнів у самовираженні, самопрезентації.

— Принцип діагностування ефективності методичної системи передбачає наявність критеріїв і показників, за допомогою яких можна провести самоаналіз діяльності, визначити переваги і недоліки, окреслити шляхи самовдосконалення.

Засвоєння студентами системи принципів дидактичного менеджменту передбачає роботу над завданнями з формулювання правил до визначених принципів та наведення конкретних прикладів їх реалізації.

Таким чином, розуміння принципів як базових положень (умов), що забезпечують діалектичну єдність теорії і практики уможливило визначення системи принципів, дотримання яких забезпечує ефективність реалізації дидактичного менеджменту. До них відносимо принципи: цілепокладання, планування, структурування, прогнозування, організації навчального середовища, організації навчально-пізнавальної діяльності, організації самостійної роботи, управління засвоєнням знань, управління результатами навчання, інноваційності в управлінні, моделювання дидактичної взаємодії, моделювання дидактичного середовища, діагностування ефективності методичних систем.

Перспективи подальших досліджень полягають у обґрунтуванні закономірностей дидактичного менеджменту як системи методичної підготовки майбутнього вчителя фізики.

Література і джерела

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вузів / Міжнародний фонд “Відродження”. – К.: Либідь, 1998. – 558 с.
2. Докучаєва В.В. Принципи проектування інноваційних педагогічних систем / Вікторія Вікторівна Докучаєва // Сучасні проблеми педагогічної освіти: 36 наук. пр. КГГІ. – Вип. 6. – Ялта: КГГІ, 2004. – С. 189-197.
3. Опачко М.В. Цілепокладання в змісті методичної підготовки вчителя фізики / Магдалина Василівна Опачко // Вісник ЧДПУ. Серія “Педагогічні науки” – 2008. – Вип.57. – С.222-225
4. Опачко М.В. Планування як складова управлінсько-методичної підготовки вчителя / Магдалина Василівна Опачко // Вісник ЧДПУ. Серія “Педагогічні науки” – 2009. – Вип.65. – С.231-236
5. Опачко М.В. Структурування змісту навчального матеріалу як складова методичної роботи вчителя фізики / Магдалина Василівна Опачко. // Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конференції “фізико-технічна і фізична освіта у гуманістичній парадигмі” – Керч: РВВ КДМУ, 2009. – С.106-114
6. Опачко М.В. Дидактичний менеджмент у процесі постановки демонстраційного фізичного експерименту / Магдалина Василівна Опачко // Наукові записки. Серія “Педагогічні науки”. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка – 2009. – Вип.82. – Частина 2 – С.320-324
7. Опачко М.В. Прогнозування результатів засвоєння учнями знань з фізики / Магдалина Василівна Опачко // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – 2010. – Випуск 22. – С.341-345
8. Принципи діалектичного осмислення буття. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/12050723/filosofiya/dialektika_vchennya_рго_zagalniy_vzaemotvuzazok>. – Загол. з екр. – Мова укр.
9. Спірін О.М. Дидактичні засади організації навчального процесу за кредитними технологіями / Олег Михайлович Спірін // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2006. – № 30. – С. 41-45.

В статтє рассматриваются проблемы реализации целей дидактического менеджмента. Обосновываются подходы к отбору принципов реализации педагогических систем. Раскрывается сущность принципов реализации целей и задач дидактического менеджмента, а именно в процессе осуществления проектирования методических систем, организации и управления, моделирования дидактического взаимодействия, диагностирования эффективности реализации методических систем. Выделяется содержание подготовки будущего учителя физики к усвоению принципов реализации целей дидактического менеджмента.

Ключевые слова: цели дидактического менеджмента, принципы, подготовка учителя физики

The issue of the didactic management implementation have been considered. The approach to selection of principles of educational

systems realization have been defined. The essence of principles of realization of goals and objectives of didactic management has been identified, namely in the process of designing teaching systems of organization and management, modeling, didactic interaction, diagnostic effectiveness of teaching systems. The content of training future teachers of physics has been specified to assimilate the principles of didactic objectives of management.

Key words: didactic objectives of management, principles of physics teacher training.